

НАУКОВИЙ ВІСНИК ВДУ

Випуск 3

СЕРІЯ: ІСТОРІЯ
Випуск 1

Луцьк 1996

З М І С Т

I ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М.ГРУШЕВСЬКОГО

- Великий українець Михайло Грушевський.** Коротка хронологія життя 3
Франчук Є.І. Значення М.Грушевського в українській і світовій історії 5

II ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

- Ткачук А. П.** До питання про приналежність «історичної спадщини»
Київської Русі 8
Пхиденко І. С. Початки українського національного відродження
на західноукраїнських землях 11
Ткачук П. Д. З історії освіти в Україні XVI-XVIII ст. 14
Пономаренко С. Є. З історії шкільництва в Західній Україні у 1921-1939 рр. 19
Заброварний Б. Й. Економічне становище селянства України
в роки першої світової війни 23
Крамар Ю. В. Формування засад національної політики підсудчиків
щодо українського питання (1923-1927 рр.) 25
Ткачук В. П. Політичні репресії на західноукраїнських землях проти
учасників національно-визвольних змагань 33
Алексєєва О. Б. Початки, організація та ідеологічні засади жіночого руху в Канаді 36
Ярош Б. О. До проблеми чисельності УПА 38
Колесник В. П., Санжаревський О. І. Україна і НАТО: минуле,
сьогодення, перспективи 40
Пхиденко В. С. Ідеї О.Потебні та їх вплив на розвиток вітчизняної
естетичної думки 44
Баран В. К., Франчук Є. І. Література та мистецтво України в період «застою» 47
Свинчук А. В. Традиції польсько-української взаємодії в культурі: минуле і сучасне 56
Колесник В. П., Кулиніч І. М., Яцишин М. М. Історичні традиції
українсько-німецьких культурних зв'язків 58
Стрільчук Р. С. Традиції і перспективи українсько-польського
прикордонного співробітництва 64
Боярчук Л. І. Діяльність українських товариств (спілок) у Польщі в 90-х роках 66

III АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ВОЛИНИ

- Бундак О. А.** Розвиток феодалного і магнатського землеволодіння
у Волинській губернії в кінці XVIII - і половині XIX ст. 69
Приймак В. О. Розвиток капіталізму в сільському господарстві
Волинської губернії в кінці XIX - на початку XX ст. 71
Бернадський Б. В. 1914-й рік на Волині: кілька фрагментів
суспільно-політичного життя 74
Литвинюк В. І. Вплив аграрної політики польського уряду на розвиток
сільського господарства Волині (1919-1939 рр.) 78
Карліна О. М. «Містечко»: зовнішній вигляд на прикладі містечок
Волинської губернії в першій половині XIX ст. 82
Кудь В. О. Міста Волині на рубежі XIX-XX століть 87
Шульга С. А. Переселення чехів на Волинь у 60-70-х роках XIX ст. 90
Дмитренко А. А. Бортництво на Волині 93
Гайдай Л. І. Розвиток хмелярства на Волині (1906-1914 рр.) 96
Соловйов О. М., Соловйов С. О. Українські січові стрільці на Волині 99

го селянства і сільського пролетаріату доступним був лише один вид кооперативних об'єднань — споживчі товариства.

За інтенсивністю кооперативного руху Україна займала одне з перших місць в Росії і навіть серед країн Західної Європи. Лише за 1910 р. тут було відкрито 280 нових кооперативних товариств, і на початку 1911 р. їх налічувалось 3 532.¹²

Неухильно зростала сітка споживчих кооперативів. В 1909 р. їх було в Україні 1150, в 1910 р. — 1668, а в 1913 р. — 2871.¹³ Всього в Україні станом на 1 січня 1917 р. функціонувало 4873 кооперативних товариств різного типу.¹⁴ У зв'язку з тим, що в кооперативних органах сиділи опозиційні елементи, то царський уряд був до них неправильних і 3 листопада закрив центральних кооперативний союз.

Отже становище українського селянства в роки першої світової війни значно погіршилось. Це було викликано масовою мобілізацією найбільш працездатного чоловічого населення в діючу армію, новими повинностями, обумовленими обставинами військового часу, роботами на будівництві оборонних об'єктів, доріг, перевезенням військ та вантажів, ревізіями тяглової сили та продовольства. Все це створювало

неймовірні труднощі для селян, викликало справедливе незадоволення існуючим режимом.

¹ - Россия в мировой войне 1914-1918 гг. (в цифрах).- С.49.

² - Шестаков А.В. Очерки по сельскому хозяйству и крестьянскому движению в годы войны и перед Октябрем.- С. 22.

³ - Сельскохозяйственная хроника Волинской губернии. Февраль 1915 г.- Житомир, 1915.- С. 5.

⁴ - Сващские З.М. и Н.А. Земские подворные переписи 1880-1913 гг.- С. 245.

⁵ - Кудь В.А. Крестьянское движение в Волинской губернии в период между двумя революциями (июнь 1907 - февраль 1917). Автореферат кандидатской диссертации.- Львов, 1974.- С. 11.

⁶ - Центральний державний архів в Києві, ф.274, оп.4, спр.548, ч.1, арк.62.

⁷ - Волинський обласний державний архів, ф.416, оп.1, спр.90, арк.11.

⁸ - Там само, арк.19.

⁹ - Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область.- К., 1970.- С. 20.

¹⁰ - Сельскохозяйственная хроника Волинской губернии. Январь 1915 г.- Житомир, 1915.- С. 19.

¹¹ - Оксенюк Р. Нариси історії Волині 1861-1939 рр.- Львів, 1970.- С. 65-66.

¹² - Лось Ф.Є. Україна в роки століпінської реакції. АН УРСР, 1944.- С. 93.

¹³ - Кругляк Б.А. Внутренняя торговля в России в конце XIX - начале XX вв. Издательство «Самарский университет», 1992.- С. 142.

¹⁴ - Городецкии Е.Н. О некоторых особенностях расслоения крестьянства на Украине в 1917 г.- Вестник Московского университета, 1947, №1.- С. 89.

Крамар Ю.В. ФОРМУВАННЯ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДСУДЧИКІВ ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ (1923-1927 РР.)

Національне питання в політиці будь-якої держави займає одне з чільних місць, але воно набуває ще більшої актуальності в тих державах, які є неоднорідними за своїм національним складом. Саме такою була Друга Річ Посполита. Від методу розв'язання національного питання залежала подальша доля самої Польської держави та збереження її територіальної інтеграції. Проблема національних меншин займала

провідне місце в ідеології всіх польських політичних партій та організацій 20-30 рр. ХХ століття.

Ще задовго до здобуття незалежності в Польщі виробилось дві основні концепції національної політики. Перша з них, сформульована народними демократами, передбачала, що всі непольські нації, в тому числі українці, повинні бути підпорядковані політичній, культурній і економічній домінації

поляків. Ця політика на початку 20-х рр. зазнала повної поразки.¹ Активізація національних рухів, доповнена соціально-економічною і політичною кризою польського суспільства, призвела до «травневого перевороту» 1926 р. і приходу до влади Ю.Пілсудського.²

Новий уряд оголосив про зміну національної політики і приступив до здійснення федералістської програми, відомої також під назвою доктрини польського прометеїзму. Прометеїзм був складовою частиною закордонної політики бельведерського табору і пов'язувався головним чином із східним питанням Речі Посполитої в міжвоєнний період.³

Ю.Пілсудський від початку своєї політичної діяльності підтримував концепцію розчленування Російської імперії, пропонуючи створити союз народів, які входили до її складу, для спільної визвольної боротьби. Слід відзначити, що пілсудчики ніколи не висували програми повного визволення народів, залежних від Росії, натомість їхня федералістська програма передбачала, що «держави, які межують з Росією, звільнені Польщею, легко потраплять під її вплив, і поляки згодом зможуть їх колонізувати, як польська шляхта давньої Речі Посполитої колонізувала Литву і Русь».⁴

Спроба практичного втілення ідеї федералізму зазнала поразки внаслідок польсько-радянської війни 1920 р.⁵ Ризький договір виключив з прометеїстської концепції пілсудчиків Україну, Білорусь та Литву, значну частину території яких було інкорпоровано у склад Речі Посполитої.⁶ Постає завдання пошуку нових шляхів і методів реалізації федералістської концепції. Прометеїзм склав теоретичну базу східної політики табору «Санації» в міжвоєнний період.

Проблема національних меншин була складовою частиною пілсудчиківської концепції державної консолідації. На відміну від народової демократії, яка єдиним суве-

реном влади визнавала польський народ, прихильники Пілсудського домінуючу роль відводили державі.⁸

Інтереси держави та інтереси народу визнавались тотожними.⁹ Виходячи з цих засад, вирішення національної проблеми пов'язувалось із принципами взаємної толерантності і співіснування різних народів. На практиці це означало активізацію різних сфер життя національних меншин Речі Посполитої, регіоналізацію національної політики, відмову від національної асиміляції за умов визнання ідеї сильної єдиної держави.

Протягом усього періоду перебування «Санації» при владі не було сформульовано цілісної політичної програми з національного питання.¹⁰ Кожна група пілсудчиків репрезентувала свій погляд на цю проблему. Загалом існувало дві точки зору на українське питання. Першу з них представляли найближчі сподвижники Ю.Пілсудського, так звана «група полковників», яка вважалась найбільш авторитетною. Значно менш чисельною була група «українофілів», куди входили зокрема Леон Василевський і Тадеуш Голувко. Саме вони сформулювали найбільш повну програму з українського питання напередодні травневого перевороту 1926р.

Будучи палкими прихильниками федералістської програми, Л.Василевський і Т.Голувко вважали, що «єдиний засіб інтеграції Східних кресів з Польщею — це їх добровільне об'єднання з Польською державністю».¹¹ Вихідним пунктом їх концепції була цілісність і безпека Речі Посполитої, загрозу якій вони вбачали в сепаратистських прагненнях національних меншин, причому українська проблема розглядалась як найскладніша для розв'язання. Для її вирішення «українофіли» радили використовувати всі засоби, котрі не суперечать державним інтересам.¹² У зв'язку з цим Голувко і Василевський пропонували провести на кресах цілий ряд реформ, які б задовільнили прагнення українців. Це зок-

рема надання українцям територіальної автономії, удосконалення діяльності місцевих адміністрацій, залучення українців до органів державної влади, економічна допомога східним воєводствам, ліквідація двомовності в системі шкільництва, українізація православної церкви. Однак українофіли репрезентували досить радикальні погляди в підходах до вирішення українського питання. Тому більшість їх пропозицій так і залишилась на папері, не знайшовши підтримки в Ю.Піلسудського і урядових колах.

Значно більшим авторитетом у бельведерському таборі користувалася «група полковників», що представляла консервативні погляди на національну проблему. Хоча слід зауважити, що в діяльності перших санаційних урядів досить помітні були ліберальні тенденції у підходах до найскладніших питань державного життя, в тому числі до справ національних меншин. Це пов'язувалось передусім з діяльністю першого санаційного прем'єра К.Бартля і кола його співпрацівників, які в польській історіографії характеризуються як ліберальне крило в рамках санаційного табору.¹³

Безпосередньо після травневого перевороту Ю.Піلسудський поставив перед урядом Бартля завдання підготовки директив у справі національної політики. В кабінеті цим питанням займались міністр внутрішніх справ генерал К.Млодзяновський та міністр релігійних визнань і громадської освіти А.Суйковський.¹⁴ Їх перші офіційні заяви обіцяли впровадження нової, ширшої і відкритішої політики щодо національних меншин.¹⁵ Власне, про це запевняв у своєму першому виступі у Сеймі в липні 1926 р. і прем'єр К.Бартль, стверджуючи, що уряд прагнуче до ліквідації суперечок, які виникають на національному і релігійному ґрунті, з метою налагодження співпраці з меншинами.¹⁶ Результатом підготовчої діяльності стало засідання уряду, яке відбулося 18 серпня 1926 р., де міністр Млодзяновський представив проект «Директив

у справі відношення урядових властей до національних меншин». Це чи не єдине засідання уряду в 1926-1935 рр., на якому розглядались проблеми міжнаціональних стосунків.

У своєму виступі міністр внутрішніх справ піддав критиці діяльність попередніх урядів, «політика яких балансувала між двома крайніми лініями: прагненням до національної асиміляції та ультралібералізмом щодо національних меншин».¹⁷ Засади урядової політики з національного питання, на думку Млодзяновського, повинні базуватись на практичному ґрунті. Він виходив з того, що в сучасних умовах «національна асиміляція... є фікція».¹⁸ Метою національної політики Польщі проголошувалась державна асиміляція непольського населення.

Дискусія, яка розгорнулася над проектом «Директив», виявила поляризацію позицій членів уряду. Якщо міністри Млодзяновський, Суйковський піддали різкій критиці політику попередніх урядів, то Ю.Піلسудський наголосив на тому, аби не переоцінювати значення національної проблеми. Він акцентував увагу на тих успіхах, які були досягнуті польською школою і військом у справі поширення польської культури та її «державно-асиміляційного впливу на меншини».¹⁹ Кілька разів у своєму виступі Ю.Піلسудський підкреслював необхідність забезпечення польській мові прав єдиної офіційної мови, рішуче захищав ідею осадництва на Сході.

Не дивлячись на ці розбіжності, Ю.Піلسудський, однак, не відхилив основних засад національної політики уряду, опрацьованих авторами «Директив». У цій ситуації «Директиви» стали не стільки урядовою програмою, скільки вихідною точкою для подальшої праці. Власне, це підтверджувала ухвала Політичного Комітету Ради Міністрів від 23 серпня 1926 р. Вона підкреслювала, що майбутнє добрих стосунків між меншинами і державою залежатиме від конструктивної діяльності

адміністрації, від того, чи вдасться «вдихнути новий дух а адміністрацію, яка до цього часу не виявляла розуміння проблеми».²⁰

Подальші зміни йшли в кількох напрямках.

1. Міністр К.Млодзяновський розпочав процес персональних змін центральної державної адміністрації і місцевих органів влади, особливо на Східних кресах. Начальником Східного Відділу МЗС став Т.Голувка. Було здійснено два важливих призначення у воєводських адміністраціях: львівським воєводою став Петро Дудін-Борковський,²¹ а волинським — Г.Юзевський.²²

2. За розпорядженням прем'єра К.Бартя було утворено спеціальну комісію експертів у справах національних меншин і Східних воєводств, до складу якої увійшли зокрема Т.Голувка і Л.Василевський.²³

3. За дорученням Ю.Піلسудського інший член кабінету Бартя, міністр Антоні Суйковський, виступив 20 вересня 1926 р. у Сеймі з проектом створення українського університету.²⁴ Однак, ці ініціативи уряду зіткнулись з шаленою реакцією правих. За підтримки центру і, що більш симптоматично, послів національних меншин, було висловлено вотум недовіри двом ключовим міністрам у справах національної політики — А.Суйковському та К.Млодзяновському.²⁵ Це свідчило про необхідність конкретизації і уточнення урядової програми з національного питання. Дискусія була перенесена на шпальти друкованих органів пілсудчиків, а саме газет «Дрога» і «Глос правди».

Першою в газеті «Дрога» з'явилась стаття Т.Голувка «Методи і шляхи санації стосунків у Східній Галичині і східних воєводствах», присвячена проблематиці Східних кресів.²⁶ Слідом за нею «Глос правди» зробив спробу уточнення своєї програми з українського питання. Для проведення докорінних змін у східній політиці Польщі це видання висувало гасло

перегляду мовних законів від 1924 р., а також підтримало пропозицію про створення українського університету у Львові, а дещо пізніше і думку Т.Голувка про перенесення з Чехословаччини на Волинь Української сільськогосподарської Академії.²⁷ Наголошувалось також на необхідності залучення українців до державної служби нарівні з поляками.

Однак сформульована в «Глосе правди» програма не викликала полеміки на сторінках інших газет. Відреагував лише на початку вересня 1926 р. «Новий кур'єр польський», застерігаючи перед небезпекою мовчання на цю тему. «Мовчання говорить про відсутність будь-якої політичної концепції, яка мусить існувати, аби створити і реалізувати програму розв'язання такої важливої справи, якою була проблема національних меншин у Польщі».²⁸

Наприкінці листопада 1926 р. «Глос правди» вмістив статтю, автором якої був один з найближчих сподвижників Ю.Піلسудського полковник В.Медзінський.²⁹ Стаття з'явилася в той момент, коли у внутрішній політиці «Санації» почався поворот вправо, і започаткувала відмінний від попередніх декларацій «Глосу правди» і «Нового кур'єра польського» політичний курс пілсудчиків щодо нацменшин. Головна теза концепції Медзінського полягала в тому, що уряд не повинен виступати з якоюсь новою програмою з національної політики, оскільки, «на нашу думку, така програма існує. Нею є Конституція від 17 березня».³⁰ Отже, «конституційна програма» виходила з того, що постанови березневої Конституції є вихідною точкою для вироблення позиції уряду щодо національних меншин.

З подібними підходами до розв'язання проблеми виступав і Войцех Стпичинський — редактор «Глосу правди», один з провідних діячів «групи полковників». В опублікованій ним статті, яка порушувала питання міжнаціональних стосунків, автор підтримав «Конституційну програму»

Б.Медзінського, підкресливши, що стосунки між урядом і меншинами регулюються Конституцією і «жодна інша угода не потрібна».³¹

Однак, ліберальні кола пілсудчиків були настроєні менш оптимістично у цій справі, вважаючи, що проект застосування Конституції для вирішення проблем національних меншин у Польщі є недосконалим. Конституція — це є звід кардинальних норм і засад, але досить загального характеру. Отже, поява «конституційної програми» свідчила про відхід від попередньої ліберальної лінії. А це призвело до певного замішання в поглядах на національну проблему серед пілсудчиківських угруповань. На початку 1927 р. в «Епоке» і «Глосе правди» з'явилися перші статті, автори яких вказували на великі розбіжності, що існують між постановами Конституції і життєвою практикою. Як приклад наводилось становище українського шкільництва, котре перебувало у жалюгідному стані.³²

Але ні «Глос правди», ні «Епока» загалом не проводили широкої кампанії у справі здійснення урядом конкретних кроків у напрямку вирішення української проблеми. Пропагувались найбільш відомі загальні гасла. Так, у першій половині 1927 р. обидва видання провели на своїх сторінках досить широку дискусію на тему концепції незалежної Української держави, пропагуючи ідею польсько-українського порозуміння. У квітні «Епока» писала: «Українці повинні виходити з того, що Польща не може і не хоче їх полонізувати. Польща шукає і має надію досягти порозуміння і співпраці з українським народом».³³

«Глос правди» прагнув переконати своїх читачів у зростаючій національній свідомості українців, яка виключала їх національну асиміляцію. Пілсудчиківські публіцисти апелювали у зв'язку з цим до українців, щоб ті зрозуміли необхідність співпраці з Польщею, а до поляків — аби вони підтримували

українські прагнення до створення власної держави.³⁴

Подальші дискусії на цю тему виявили, що Польща не може проводити двох політик що до українців. Однієї зовнішньої, спрямованої на Радянську Україну; а другої — щодо «власних українців».³⁵ Дуже обережну позицію в цьому питанні займав Адам Скварчинський — публіцист, близький за своїми поглядами до «групи полковників». Він наголошував на необхідності подолання польського і українського націоналізму — цієї прірви між обома народами, що їх розділяє, закликав до гідного співжиття і співпраці. Одночасно Скварчинський додавав, що українського П'ємонту не слід творити у Східній Галичині чи на Волині, а у Варшаві.³⁶

Питання про українську національну меншину в Польщі знайшло чимало місця в політичній думці ще одного угруповання пілсудчиків — так званого «Зв'язку Направи Жечі Посполітей», або, як її часто називають, «Направи». Ця організація була створена відразу після травневого перевороту, у червні 1926 р.³⁷ У 1927 р. вона увійшла як складова частина в проурядовий Безпартійний Блок співпраці з урядом. Однак, у 1929 р. діячі «Направи» перейшли у свого роду внутрішню опозицію в ББ внаслідок розбіжностей між ними і урядом саме з питань національної політики.

«Направа» вважала, що травневий переворот не виправдав сподівань українців на зміну польської національної політики. Наростання антидержавних тенденцій серед національних меншин схилило діячів «Направи» до думки про необхідність найшвидшого започаткування нової політики, яка щодо українців повинна мати два аспекти: перспективний і актуальний.

Перспективний аспект впливав з прагнення спрямувати український націоналізм проти СРСР «з метою створення над Дніпром самостійної України».³⁸ Відкладаючи реалізацію перспективних планів на

майбутнє, «Направа» зайнялась, головним чином, актуальним аспектом — пошуком шляхів пом'якшення польсько-українських протиріч. Такими вона вважала економічну активізацію територій з мішаним за національним складом населенням, деякі поступки українцям у політичній і культурній сферах. Зокрема чимало уваги серед інших проблем українців «Направа» присвячувала українському шкільництву. Вважалось, що вирішення цього питання — ключ до розв'язання проблеми української меншини загалом. Серед діячів цієї організації панувала думка про необхідність ліквідації принципу двомовності в українських школах, повернення до попереднього стану існування окремих національних шкіл для поляків і українців, впровадження до всіх польських середніх шкіл Східної Галичини і Волині української мови як предмета.³⁹

Разом з тим, «Направа» рішуче протистояла будь-яким проектам територіальної автономії для Східних кресів, виступала проти досягнення політичного порозуміння з будь-якою з існуючих українських партій, оскільки «жодна з них ні за яку ціну не відступить від своїх головних цілей, у тому числі й від спроб відірвання від Польщі південно-східних земель».⁴⁰

Саме така політика щодо українців призведе, на думку «Направи», до зменшення напруженості у польсько-українських відносинах, ліквідує сепаратистські настрої, а в майбутньому підготує ґрунт для державної асиміляції.

Практичною спробою реалізації концепції державної асиміляції в її різних варіантах (консервативному, прихильником якого був уряд, і більш ліберальному, проголошуваному «Глосом правди», «Епокою», «Направою») стала діяльність львівського воєводи П.Дуніна-Борковського (1926-1927 рр.) та волинського Г.Юзевського.

Волинський воєвода Г.Юзевський за своїми поглядами наближався до «групи полковників». Проте деякі польські істо-

рики відносять його до ліберальних підсудчиків і навіть «українофілів».⁴¹ Протягом десяти років свого правління він намагався втілити в життя програму польсько-українського зближення на Волині. Однак, «волинська політика», яка спочатку мала певні успіхи, в кінцевому результаті зазнала невдачі, оскільки не задовольнила жодної із сторін. А сам воєвода, підданий шаленій критиці з боку українців і особливо з боку польських націоналістів, пішов у відставку.

Проте «волинська програма» стала яскравим прикладом практичної спроби реалізації підсудчиківської «теорії індивідуалізації, селективності і регіоналізму в національній політиці». Ця теорія, поряд з програмою державної асиміляції, була другою складовою частиною концепції державної консолідації, проголошеної Ю.Пісудським.⁴²

Теорія індивідуалізації як один з методів реалізації концепції державної консолідації проголошувалась ще напередодні травневого перевороту. Т.Голувко у 1924 р. писав, що не може бути єдиного підходу до розв'язання проблеми національних меншин. Це підтверджував і урядовий документ «У справах національних меншин», опрацьований свого часу К.Млодзяновським, у якому декларовано, «що не може бути й мови про єдиний метод діяльності у всіх напрямках. Слід брати до уваги властивості й індивідуальні риси окремих меншин».⁴³

Саме тому кожна з меншин мала бути предметом окремої національної політики. Ця селективність залежала від різних чинників: еволюції міжнародної ситуації, ступеня лояльності меншин щодо держави і керівного табору, національної свідомості, чисельності, територіального розміщення меншин, їх професійної, соціальної та релігійної структури.

Щодо критеріїв поділу національних меншин, то у підсудчиків не було єдиної точки зору. Пісудський таким критерієм

зважає історичний розвиток і поділяв народи на історичні і неісторичні. До останніх він відносив литовців і білорусів, які «не мають традицій історичного, самостійного життя і не можуть у майбутньому становити самостійної сили».⁴⁴ Українці, на думку Пілсудського, є посередньою категорією.

Л.Василевський розрізняв меншини екстериторіальні та територіальні. До першої категорії він зараховував євреїв і німців, зважаючи, що вони придатні придатні на обмежену національну асиміляцію. До другої категорії Василевський відносив кресові слов'янські меншини.⁴⁵

У зв'язку із зазначеною проблемою «регіоналізації» слід звернути увагу на те, що важливим елементом політичної думки пілсудчиків було питання політико-адміністративної реорганізації Польської держави, зокрема її східних воєводств, відповідно до їх особливостей. Існували різні підходи до розв'язання цієї проблеми. Вже готувалась програма Т.Голувка, де він пропонував територіальну автономію для Східної Галичини і воєводській самоуряд для Волині. Відома і позиція «Направи», яка відкидала будь-які форми територіальної автономії для кресів. П.Дунін-Борковський підтримував національну автономію для українців, але лише у Східній Галичині. Він пропонував ліквідацію воєводств у Східній Галичині і утворення автономії територіальної одиниці з прилученням до неї Люблінського воєводства. На цій території повинна була проводитись глобальна національна політика, яка б базувалась на культурній автономії українців.⁴⁶

Великим авторитетом серед пілсудчиків користувалась програма політико-адміністративної реорганізації Польщі, зокрема її південно-східних воєводств, представлена у 1930 р. Станіславом Сроковським. Він був зв'язаний з прихильниками Пілсудського ще перед травневим переворотом. У 1923 р. Сроковський пішов з поста воєводського воєводи на знак незгоди з пол-

ітичною лінією уряду В.Габського щодо українців.⁴⁷

Влітку 1930 р. було опубліковано статтю Сроковського «Адміністративний поділ держави і проблема устрою польського Сходу», в якій він пропонував поділ східних земель на дві великі автономні одиниці, де б проживали окремо українці та білоруси.⁴⁸ На думку автора, з територій Східної Галичини, Волині і частини Полісся слід створити єдину адміністративну одиницю зі столицею у Львові. На цій території, яка повинна була мати широку автономію, проживала б більшість українського населення Польської держави.

Сроковський пропонував піти на деякі поступки українцям у справі надання економічної допомоги східним теренам, створення національної школи чи навіть українського університету в Луцьку. Він зазначав, що «піти назустріч українським ідеалам в межах Речі Посполитої не означає тим самим територіальної відмови від цих земель».⁴⁹

Проект Сроковського був безперечним кроком вперед порівняно з тими українськими програмами, які до цього оголошувались «Санацією». Однак, зрозуміло, що даний проект, що передбачав децентралізацію держави в умовах втрати «Санацією» підтримки в суспільстві і її еволюції до авторитарних методів правління, не міг брати до уваги і, як багато інших, не був впроваджений у життя.

Подальші роки не призвели до появи якихось нових програм пілсудчиків з проблем національних меншин. Таким чином, в міжвоєнний період «Санацією» не було загалом сформульовано комплексної програми з національного питання. Проблема національних меншин була складовою частиною загальнодержавної концепції суспільної консолідації, проголошеної Ю.Пілсудським. Її основними елементами стали програма державної асиміляції та «теорія регіоналізму, індивідуалізації і селективності в національній політиці».

Політика державної асиміляції тісно пов'язувалась з федералістською концепцією урядових кіл. Однак, існували розбіжності щодо методів реалізації даної програми. Якщо «українофіли» (Т.Голувко, Л.Василевський) готові були піти на якнайбільші поступки українцям, аж до надання автономії, то консерватори («Група полковників»), які користувались широким авторитетом, вважали, що основні засади політики щодо національних меншин визначено Конституцією і ніяких нових програм уряд не повинен приймати. Саме ця «конституційна програма» дістала найбільше визнання і підтримку урядових кіл у міжвоєнний період. Але, незважаючи на ці розбіжності у методах реалізації української політики, підсудчики залишались солідарними у визначенні мети — збереження в межах польської державності Східних земель і їх якнайшвидшої інтеграції з Річчю Посполитою.

¹ - Оксенюк Р. Нариси історії Волині 1861-1939.- Львів, 1970.- С. 194.

² - Roszkowski W. Historia Polski 1914-1994.- Warszawa, 1995.- S. 52.

³ - Mikulicz S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej.- Warszawa, 1971.- S. 7-8.

⁴ - Ibidem.- S. 76.

⁵ - Roszkowski W. Historia Polski (1914-1994).- Warszawa, 1995.- S. 25-28.

⁶ - Farys Y. Piłsudski i Piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918-1939).- Szczecin, 1991.- S. 12.

⁷ - Grabski S. Szkoła na ziemiach wschodnich.- Warszawa, 1927.- S. 6.

⁸ - Nalecz D. «Droga» jako platforma kształtowania się ideologii piłsudczyków. // Przegląd Historyczny.- N4, 1975.- S. 593.

⁹ - Kulesza W. Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926-1935.- Wrocław, Warszawa, Gdansk, Lodz, 1985.- S. 144.

¹⁰ - Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach piłsudczyzny. 1926-1930.- Warszawa, 1981.- S. 15.

¹¹ - Ibidem.- S. 98.

¹² - Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska...- S. 86.

¹³ - Kulesza W. Koncepcje ideowo-polityczne...- S. 67.

¹⁴ - Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939.- Warszawa, 1979.- S. 74.

¹⁵ - Kulesza W. Koncepcje ideowo-polityczne...- S. 83.

¹⁶ - Mniejszosci narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku.- Lublin, 1992.- S. 149.

¹⁷ - Madajczyk Cz. Dokumenty w sprawie polityki narodowościowej władz polskich po przewrocie majowym // Dzieje Najnowsze.- N3, 1972.- S. 140.

¹⁸ - Ibidem.- S. 154.

¹⁹ - Madajczyk Cz. Dokumenty w sprawie...- S. 143.

²⁰ - Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej...- S. 78.

²¹ - Mniejszosci narodowe w polskiej myśli...- S. 151.

²² - Siwiski M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich.- Warszawa, 1992., t.1.- S. 170.

²³ - Paruch W. Koncepcja konsolidacji państwowej Mniejszosci narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczyckiego w latach 1926-1939. (W ks.:) Mniejszosci narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku.- Lublin 1992.- S. 152.

²⁴ - Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska... S. 19.

²⁵ - Głos Prawdy.- 7.08.1926.- Nr. 153.

²⁶ - Hołowko T. Metody i drogi sanacji stosunków we wschodniej Galicji i wojewodztwach wschodnich // Droga - 6-7, 1926.

²⁷ - Głos Prawdy.- 22.01.1927.- Nr. 21.

²⁸ - Nowy Kurier Polski.- 3.09.1926.- Nr. 212.

²⁹ - Głos Prawdy.- 25.11.1926.- Nr. 132.

³⁰ - Ibidem.

³¹ - Głos Prawdy.- 25.11.1926.- Nr. 132.

³² - Głos Prawdy.- 15.02.1927.- Nr. 45.

³³ - «Epoka».- 14.04.1927.- Nr. 103.

³⁴ - Głos Prawdy.- 20.02.1927.- Nr. 51.

³⁵ - Farys Y. Piłsudski i Piłsudczycy...- S. 128.

³⁶ - Ibidem.

³⁷ - Przełom.- 30.05.1926.- Nr. 1.

³⁸ - Zalewski A. Niebezpieczne i szkodliwe uogólnienia // Przełom.- 6.01.1929.- Nr. 1.

³⁹ - Piotrkiewicz T. Myśl polityczna Związku Naprawy Rzeczypospolitej wobec kwestii ukraińskiej (1926-1930) // Przegląd Historyczny.- N2, 1979.

⁴⁰ - Piotrkiewicz T. Myśl polityczna...- S. 291.

⁴¹ - Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska...- S. 82.

⁴² - Paruch W. Koncepcja konsolidacji...- S. 153.

⁴³ - Madajczyk Cz. Dokumenty w sprawie...- S. 140.

⁴⁴ - Paruch W. Koncepcja konsolidacji... S. 153.

⁴⁵ - Wasilewski L. // Droga. 1923.- Nr. 10.- S. 26.

⁴⁶ - Borkowski-Dunin P. Wytyczne programu zbliżenia polsko-ukraińskiego. // Droga, 1931. Nr. 5.

⁴⁷ - Wasilewski L. O droga porozumienia. // Biuletyn Polsko-ukraiński.- N2, 1933.

⁴⁸ - Srokowski S. Podział administracyjny państwa a zagadnienie ustrojowe polskiego Wschodu. // Przegląd Współczesny, t. 33., 1930.

⁴⁹ - Ibidem.